

МЕДИЙНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА НАЧАЛНИЯ УЧИТЕЛ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВИ

гл. ас. д-р Златина Димитрова
Бургаски свободен университет

THE MEDIA COMPETENCE OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER – REALITY AND PERSPECTIVES

Dr. Zlatina Dimitrova, Assist. Prof.
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: Статията представя резултатите от проведено анкетно проучване сред начални учители по отношение на консумацията на медийно съдържание и използването на медийни средства от ученици в етапа 1. – 4. клас. Въз основа на обобщените и анализирани данни се установява нивото на медийна компетентност на педагозите. Правят се конкретни изводи, свързани с необходимостта от специална подготовка с цел формиране на медийна компетентност на настоящите и бъдещите учители.

Ключови думи: *проучване, медийна компетентност, ученици, начални учители, квалификация*

ABSTRACT: The article presents the results of a survey conducted among primary school teachers regarding the consumption of media content and the use of media by students in the 1st - 4th grade. On the basis of the summarized and analyzed data the level of media competence of the pedagogues is established. Specific conclusions are made related to the need for special training in order to form media competence of current and future teachers.

Key words: *research, media competence, students, primary teachers, qualification*

Въведение

В семейството децата придобиват своите първи умения за общуване, овладяват първи социални роли, норми на поведение и ценности. Училището предоставя знания, умения и компетентности, чрез които подготвя за живота и допринася за развитието на детето като личност и гражданин. Обществото на връстниците формира среда на общуване, която не зависи от контрола на възрастните и дори често им противоречи, а по този начин се създават атрактивни условия за пребиваване на децата в нея, включително и на тези от начална училищна възраст.

В пълното ежедневие на малкия ученик все по-трайно се установяват медиите и медийните средства за комуникация. Новата цифрова реалност раз-

крива пред децата „света на възрастните“, с който те имат малък пряк контакт, но в същото време значително разширява тяхната комуникационна среда. Нестабилността на медийната среда и едновременното засилване на влиянието на медиите като агент за социализация създават принципно нови условия за развитие и възпитание на бъдещите поколения. Това са само част от причините, поради които изучаването на медийното поведение на децата и на възрастните, както и проучването на тяхното медийно потребление да са сред актуалните направления в педагогиката, психологията, социологията, журналистиката.

Методология

Основна цел на настоящото изследване е да се изясни позицията на началните учители по отношение на консумацията на медийно съдържание и използването на медийни средства от ученици в етапа 1. – 4. клас, както и да се установи степента на медийна компетентност на педагозите. За целите на изследването са приложени **методите** на анкетното проучване, на теоретичния анализ и синтез на научна литература и официални документи, свързани с медийното образование.

Анкетирането е проведено в стандартизирана писмена форма, а след това е допълнено и с устно интервю. Анкетната карта включва три основни части – увод, основна и демографска част. В уводната част се гарантира анонимността на участниците, разяснява се личният им принос за решаване на задачите на изследването и се дават кратки разяснения за попълването на анкетния лист. Основната част се състои от 15 закрити въпроса, които по функция са основни и функционални, а по съдържание – за факти, знания, отношение и поведенчески отчет по проблемите на изследването.

Проучването обхваща 109 респонденти, които са начални учители в 10 училища в община Велико Търново. По-голяма част от тях – 43-ма, имат над 15 години педагогически стаж, а 35 души са работили до 15 години в образователната система. Представители на по-младото поколение начални учители са 31 души, като 10 от тях имат до 5 години педагогически стаж, а 21 – от 5 до 10 години.

93-ма от анкетиранияте педагози работят в учебни заведения в град Велико Търново. Останалите 16 обучават ученици в училища в малки населени места в общината. Обобщените демографски характеристики показват, че към момента на провеждане на анкетата 24 учители преподават на ученици в 1. клас, още толкова са ангажирани с подготовката на второкласници, ученици в 3. клас обучават 34 души, а в 4. клас – 27. Осем от респондентите са мъже, останалите 101 са жени. Справката за образователния ценз на педагозите сочи, че 106 са със завършена магистърска степен, а трима имат бакалавърска степен.

Резултати

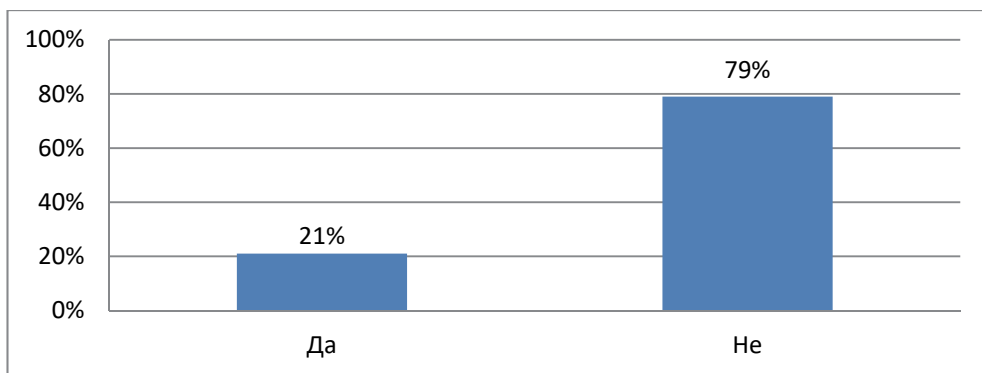
От отговорите на първия въпрос „Какво разбирате под медийна грамотност?“ става ясно, че голяма част от анкетираните начални учители нямат точна представа за това понятие, от което следва, че не могат да участват активно в процеса на формиране на медийна грамотност на малките ученици. Прави впечатление, че преобладаваща част от педагозите дават идентични отговори. Като свое разбиране за медийна грамотност всички 109 души са посочили „умения за ползване на медийни средства (телевизор, компютър, смартфон и т.н.)“, а 92% са включили и „умения за използване на технологии за получаване на информация и комуникация“. 23% от анкетираните са избрали „познаване на различните видове медии“, 22% са отбелязали „различаване на различните журналистически жанрове и формати“.

Фигура 1. „Какво разбирате под медийна грамотност?“

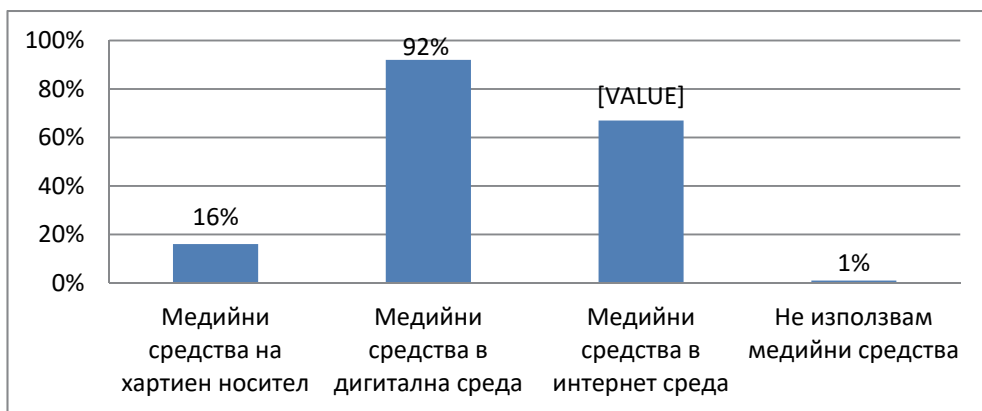
При 16% от респондентите фигурира и отговорът „умения за създаване и разпространение на медийно съдържание“, а при 12% – „умения за критическо оценяване на медийното съдържание“.

79 на сто от педагозите, включени в анкетата, признават, че не могат да оценят степента на медийна грамотност на учениците, които обучават, а останалите 21% твърдят, че могат да се справят с тази задача. Получените емпирични данни от втория въпрос са показани във *фигура №2*.

Фигура 2. Можете ли да оцените степента на медийна грамотност на Вашите ученици?

Следващият въпрос показва, че само четирима от респондентите не използват медийни средства в своята педагогическа работа. Оказва се, че най-широко приложение при обучението на учениците в класната стая намират медийните средства в дигитална среда (най-вече компютър, мултимедия и видеоплейър), които се използват от 96% от учителите. Медийни средства в интернет среда в учебната работа включват 69 на сто от педагозите в начален етап, като сред отговорите фигурират електронни учебници, образователни сайтове, блогове, ютуб и социални мрежи (Фейсбук, Инстаграм, Тик ток, Туитър, Снапчат, Уатсап и други медийни приложения). Получените емпирични данни от третия въпрос са показани във *фигура №3*.

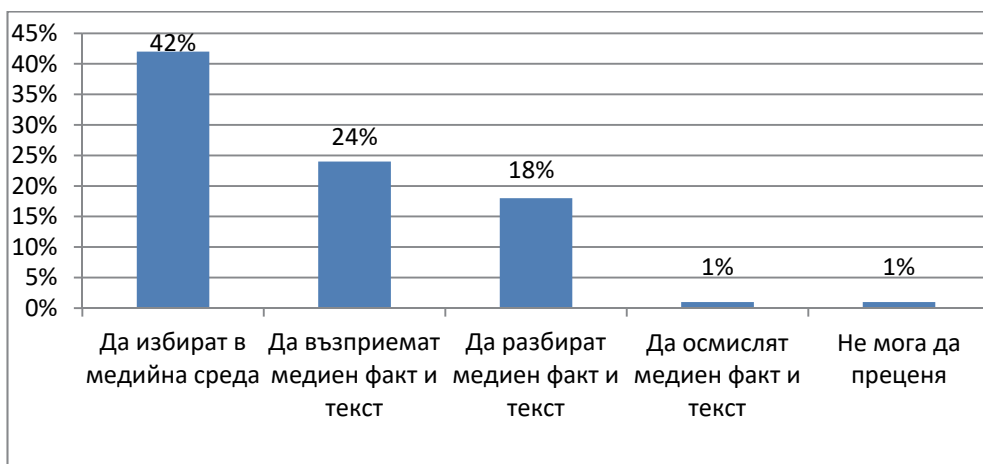
Фигура 3. Какви медийни средства използвате в процеса на обучение в училище?

Според 89% от началните учители, обхванати в анкетата, учениците използват медийни средства, като 25% отговарят с „да, често“, 41% с „да, поня-

кога“, а 22% с „да, рядко“. Останалите 11% от педагозите не дават категоричен отговор, а посочват „не знам“.

Получените данни от въпроси 5, 6 и 7 са свързани с отделни компоненти на медийната грамотност. На въпроса „Могат ли учениците сами да намират и извличат информация от медийни средства?“ 24% от учителите отговарят с „да“, 20% с „не“, а 43% посочват „могат да намират информация, но не и да правят преки изводи“. Останалите 13% споделят, че не могат да преценят.

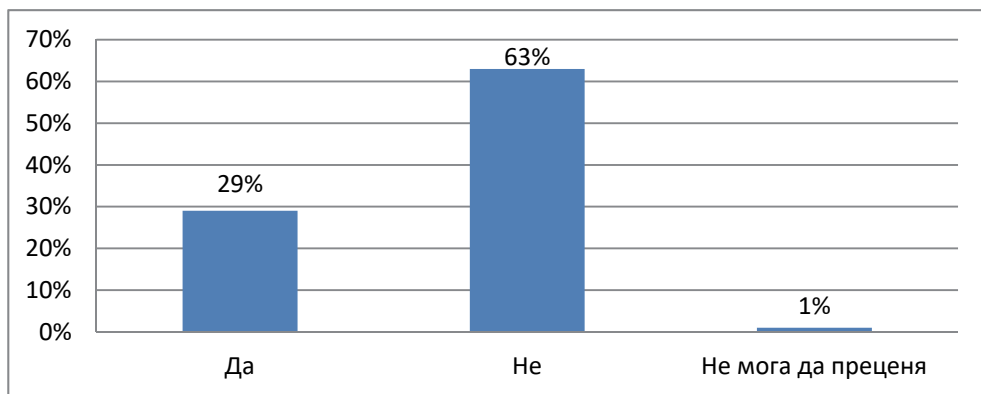
Следващият въпрос е „Какви умения за оценяване на получената чрез медийни средства информация имат учениците?“, а предложените възможни отговори са пет: а) да избират в медийна среда; б) да възприемат медиен факт и текст; в) да разбират медийния факт и текст; г) да осмислят медийния факт и текст; д) не мога да преценя. Получените емпирични данни са представени във *фигура № 4*.

Фигура 4. Какви умения за оценяване на получената чрез медийни средства информация имат учениците?

При седми въпрос най-голям е процентът на учителите (34%), според които учениците не могат да анализират информацията, получена чрез медийни средства. За 33% от анкетираните това е възможно, но отчасти, а 19% са на мнение, че учениците се справят с това умение.

Наблюденията на началните учители от община Велико Търново показват, че по-голяма част от малките ученици използват средства за комуникация в Интернет. Положителен отговор на този въпрос дават 76% от анкетираните. На този фон буди тревога фактът, че според 60 на сто от педагозите учениците не знаят правилата за безопасна комуникация в мрежата. Получените обобщени емпирични данни на отговорите на девети въпрос са показани във *фигура №5*.

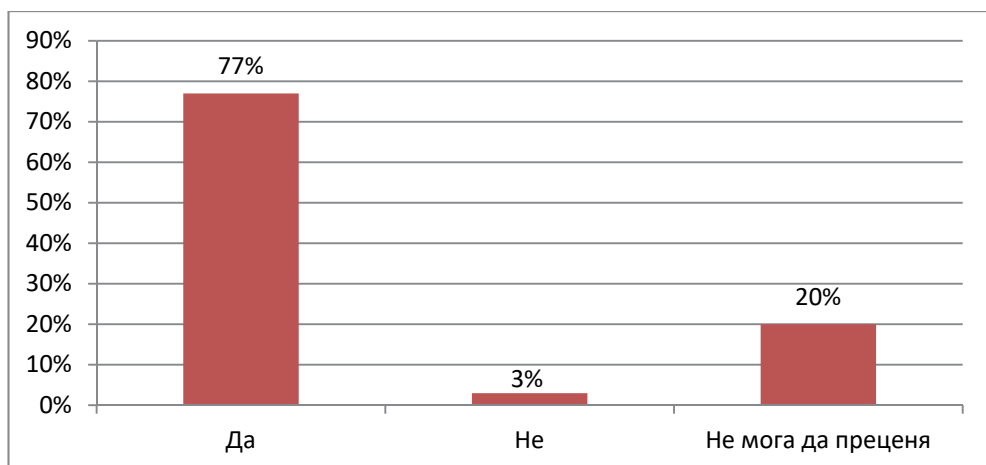
Фигура 5. Знаят ли учениците правилата за безопасна комуникация в интернет?

Според 88% от обхванатите в анкетата начални учители малките ученици не знаят правилата, по които функционират медиите, а останалите 12% признават, че не могат да преценят. Едва 6 на сто от педагозите са на мнение, че учениците могат сами да създават медийна информация, а на противоположното мнение са 82% от анкетираните.

На въпроса „Могат ли учениците да създават средства за медийна информация?“ 41% са посочили „могат да създават свой профил в Интернет (Фейсбук, Тик ток, медийни приложения и платформи)“, 37% отговарят с „могат да създават собствено медийно съдържание за осмисляне на свободното време“, но нито един не смята, че децата в начална училищна възраст имат необходимите знания и умения за създаване на електронен вестник. Отговорът „не мога да преценя“ дават 22% от учителите.

Анкетното проучване обобщава мненията на педагозите и по отношение на отделни индикатори, свързани с критичното четене и анализиране на медийни текстове. 75 на сто от респондентите посочват, че учениците не могат да създават медийни послания, а на останалите 25% им е трудно да преценят. Близко 81% от учителите твърдят, че учениците не притежават умения за пресъздаване на медийни текстове, а на противоположното становище са 11% от анкетираните. 92 на сто от педагозите, участващи в проучването, са на мнение, че учениците не притежават умения за критично четене и анализиране на медийни текстове, а останалите 8% се затрудняват в преценката.

77% от анкетираните начални учители посочват, че малките ученици се нуждаят от медийно образование в училище. Едва 3% смятат, че такова допълнително обучение не е необходимо, а 20% отговарят с „не мога да преценя“. Получените обобщени емпирични данни от последния 16-и въпрос са показани във *фигура №6*.

Фигура 6. Нуждаят ли се малките ученици от медийно образование в училище?

По мнението на началните учители въпросът „Необходими ли са медиите и медийните средства на малките ученици?“ въобще не стои на дневен ред, защото те са част от тяхното ежедневие. Следователно правилният въпрос е как да регулираме отношенията с тях, как да ги използваме в учебния процес. Днес този процес зависи от индивидуалната позиция на учителя и в повечето случаи е хаотичен, защото учебно-възпитателни стратегии за медийно образование липсват. В същото време всички педагози смятат, че да се познаят медиите, както и да се осигури тяхното участие в процесите на социализация, е необходимо.

Според анкетираните учители използването на медиите развива личността и подпомага гражданското възпитание. Но в същото време от отговорите на педагозите не става ясно как именно този процес може да бъде представен в училищното образование. Като цяло процесите на медийно поведение и медийно потребление на децата в начална училищна възраст и тяхното въздействие върху социализацията могат да бъдат характеризирани като обективно значими, но неподлежащи на педагогическо осмисляне, обществено обсъждане, активно влияние и регулиране.

Ето как отговарят на въпроса „Нуждаят ли се малките ученици от медийно образование в училище?“ някои от педагозите в устната анкета:

„Да се запознаят учениците с медиите, е необходимо. Децата сега са обсебени от Интернет, а ние можем да използваме това в обучението. Трябва да се дават примери, да се носят списания, да се обсъждат различни телевизионни филми и предавания. Но аз не правя това по време на уроците, защото не ми остава време.“

„Полезни ли са медиите за децата, е тривиален въпрос: човек трябва да чете с разбиране медийни текстове, да анализира и да може да ги използва правилно. Всеки човек, получавайки информация, трябва да я анализира.“

Позовавайки се на определени форми на използване на медиите в образователния процес, както и на медийното поведение на своите ученици, повечето педагози свързват медийната култура на подрастващите не с училището, а със семейната традиция, с навиците на родителите. Според тях родителите трябва да насърчават културата на медийно потребление и да контролират медийното поведение на децата си. В същото време се посочва слабостта на този контрол, недостатъчният интерес на родителите към това, което правят децата им, включително по отношение на медиите и различните медийни средства за комуникация.

Въз основа на обобщените емпирични данни от проведеното анкетно проучване, може да се направят *следните изводи*:

1. медиите и медийните средства присъстват трайно в ежедневието на децата в начална училищна възраст;

2. голяма част от началните учители използват различни медийни средства в образователния процес в училище;

3. голяма част от началните учители не притежават необходимите базови знания, умения и навици за намиране, разбиране, оценяване, анализ и интерпретация на медийни текстове, както и критерии за практическо ориентиране на подрастващите в съвременното медийно пространство. Това говори за необходимостта от медийно образование на настоящите и бъдещите педагози.

Дискусия

„Дигиталният свят стана реалност благодарение на технологиите, но той е преимуществено социална и медийна среда, в която хората комуникират постоянно“ (Христовова, 2021: 37). В тази високотехнологична среда всичко се случва бързо и в големи мащаби. За да се справим с предизвикателствата на мрежовото общество, от нас се очаква да активираме и използваме много умения едновременно. За този широк кръг от дейности, форми и източници на информация, които редовно използва човекът в XXI век, вече се е наложило понятието „трансграмотност“. Според Г. Христовова „тази нова грамотност всъщност представлява интегративна рамка, в която влизат съвременни грамотности като информационна, дигитална, медийна (в традиционни и социални медии) и др. Трансграмотността е понятие, изразяващо разширяващата се концепция за грамотност, когато новите социални практики изискват нови умения, стратегии, нагласи, критичност и самокритичност за ефективна комуникация“ (пак там: 42). Това е още един довод в полза на актуалността и необходимостта от приоритетното развитие на медийното образование в съвременния свят.

Европейският подход към медийната грамотност се основава на определени на Европейския парламент от 2007 г. В документа е записано, че „медий-

ната грамотност се отнася до умения, познания и разбираня, които позволяват на потребителите да използват медиите ефективно и безопасно. Медийно грамотните хора са в състояние да упражняват информиран избор, да разбират естеството на съдържанието и услугите и да се възползват от пълния диапазон от възможности, предлагани от новите комуникационни технологии. Те по-добре предпазват себе си и семействата си от вредни или клеветящи ги материали. Следователно развитието на медийната грамотност във всички сектори на обществото следва да бъде насърчавано“. (DIRECTIVE, 2007)

Ето защо медийната грамотност почти универсално е призната за една от ключовите компетенции в образователната система. Освен това има официално решение на централно европейско ниво да се продължи единният път за въвеждане на задължително медийно обучение за всички деца и бъдещи учители в официалната образователна система на всички страни-членки на Европейския съюз. Това се посочва в Резолюция за медийната грамотност в дигиталния свят („*Media literacy in a digital world*“), приета от Европейския парламент през 2008 г. (2008/2129(INI)) В нея директно се поставя задачата за универсална медийна грамотност на европейците.

На този фон в нито един официален документ на Министерството на образованието и науката не са поместени текстове за нуждата от медийна и информационна грамотност в българските образователни институции. Текстове от европейските документи, свързани с изискването медийната грамотност да стане част от редовното образование в училищата, не са включени и в Закона за предучилищното и училищното образование, обнародван през 2016 г.

„За съжаление в България за медийно образование в смисъла на медийна грамотност, която да си поставя за цел да обучава подрастващите как да подбират медийни източници, как да декодират техните послания или да кодират свои собствени, как да интерпретират внушенията за ценности, гледни точки и начини на живот все още само се говори в теоретичен план и твърде малко се прави в практико-приложен аспект“, констатира М. Алексиева (Алексиева, 2019: 201).

Освен това в страната ни липсват официални правителствени медийни политики за ролята на учителите в областта на медийната грамотност, касаещи както тяхната квалификация и преквалификация, така и ролята им в обучението на учениците. А учителите имат ключова роля при реализацията на качествените промени в образованието. „Дилемите, свързани с личностното развитие на съвременните ученици, са актуални за обучението и квалификацията и на учители, и на възпитатели. Субектите в образованието имат потребност едновременно да се синхронизират, а настъпващите дефицити (в професионален и в индивидуален план на учителите) да се балансират с развиване на нови иновативни практики“ (Митева, 2022: 9).

Заключение

Разработването и въвеждането на педагогически подход за формиране на медийна грамотност на учениците в началния образователен етап е една от актуалните задачи на българската образователна система. За да се случи това обаче са необходими отлично подготвени квалифицирани учители.

На основата на съществуващите теоретико-изследователски проучвания и анализи по темата може да се разработи цялостен модел за медийно обучение на настоящите и бъдещи педагози. За първите то може да се осъществява чрез курсове за допълнителна квалификация. За студентите от педагогическите специалности в университетите може да се предложи включването на избираема или факултативна учебна дисциплина, свързани с необходимостта от формиране на медийна компетентност на настоящите и бъдещите педагози.

Литература:

1. Aleksieva, Mariya. *Savremenni proektsii na nachalnata uchilishtna pedagogika*, R.A., 2019.
2. DIRECTIVE 2007/65/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 December 2007 amending Council Directive 89/552/EE.
3. Hristozova, Galya. Lukova, Kalina. Popova, Diana. Vateva, Veselina. Filipov, Milen. Maneva, Mariya. *Balgarskiyat ezik v socialnite medii*, Gabrovo, 2021.
4. Miteva, P. *Emotsionalna inteligentnost i upravlenie na profesionalnia stress pri uchiteli*, S., 2022.
5. Rezolyutsiya na Evropeyskiya parlament ot 16 dekemvri 2008 g. otnosno mediynata gramotnost v digitalniya svyat (2008/2129(INI) – <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:045E:0009:0014:BG:PDF>. (2.06.2022).